

Bruna Kuntić-Makvić

Stara povijest na studiju povijesti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu

UDK: 378.14(497.5 Split):94“652”

Stručni rad

Primljen: 22. 05. 2014.

Prihvaćen: 28. 05. 2014.

Bruna Kuntić-Makvić

Odsjek za povijest

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

bkm@ffzg.hr

Na primjeru četiri nastavna postupka tumači se koncepcija nastave stare povijesti u proteklom desetljeću na preddiplomskoj razini studija povijesti pri Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu.

Ključne riječi: stara povijest, Stari istok, antika, hrvatski povijesni prostor, interdisciplinarnost, sveučilišna nastava stare povijesti, predznanje, uvodni sat/sadržaji, terenska nastava, izborni kolegij

Studij povijesti u Splitu obnovljen je akademske godine 2003./2004. kao dislocirani studij Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U skladu s time, organizacija nastave i distribucija nastavnih sadržaja na početku su u Splitu bile iste kao u Zagrebu.¹ Obveznu nastavu stare povijesti osiguravalo je osoblje zagrebačke Katedre za staru povijest, tada dr. sc. Petar SELEM, redoviti profesor u trajnom zvanju, dr. sc. Bruna KUNTIĆ-MAKVIĆ, redoviti profesor, i dr. sc. Boris OLUJIĆ, docent. Otkako je akademske godine 2005./2006. započela nastava po bolonjskim pravilima, u doba ispita povremeno su nam pomagale i dvije najmlađe članice zagrebačke Katedre, znanstvena novakinja Jasmina OSTERMAN i asistentica Jelena MAROHNIC. Obnovu studija povijesti u Splitu rado smo, zajedno s ostalim članovima zagrebačkog Odsjeka, podržali vlastitom suradnjom dok se ne razviju i ne zaposle mladi znanstvenici koji će postupno preuzeti nastavu. U uvjetima materijalnih ograničenja i oskudice koji su se, nažalost, protegnuli na znatan dio minuloga desetljeća, taj proces teče sporije no što se

¹ Točnije, kao na zagrebačkom dvopredmetnom preddiplomskom studiju. Split nije imao i nema jednopredmetnog studija povijesti niti na preddiplomskoj niti na diplomskoj razini.

očekivalo i no što je poželjno. Splitski se studij povijesti ipak opremio vlastitim djelatnicima u znanstveno-nastavnim zvanjima i znanstvenim novcima i osamostalio se. Na znanstveno-nastavnom području stare povijesti u akad. god. 2007./2008. nastupila je znanstvena novakinja Inga VILOGORAC BRČIĆ, koja je iduće akademske godine započela sudjelovati u nastavi povijesti Starog istoka. U akad. god. 2009./2010. nastupio je znanstveni novak Ivan MATIJEVIĆ i započeo sudjelovati u nastavi povijesti Grčke i Rima i stare povijesti hrvatskih zemalja. Od akad. god. 2008./2009. povijest se predaje po programu koji je kreiran neovisno o zagrebačkom, čuvajući samo neke osnovne crte predloška.²

Mi se “starovjekovci” zalažemo da se znanstveno-nastavno područje stare povijesti na splitskome studiju razvije kako dolikuje regiji bogate prapovijesti i antike, gdje su ugledne ustanove već više stoljeća posvećene istraživanju i čuvanju spomeničke građe svih vrsta, odakle su potekli i gdje su djelovali slavni znanstvenici, zaslužni pioniri hrvatskih povijesnih znanosti. Znanstveno-nastavno područje stare povijesti jednostavno mora postati istaknutim i karakterističnim dijelom splitskoga studija, na svim razinama, od preddiplomske do doktorske. U okruženju domorodačkih protohistorij-

² Satnica predmeta i kolegija iz znanstveno-nastavnog područja stare povijesti razvijala se kako slijedi. U prvim dvjema, predbolonjskim godinama (2003./2004. i 2004./2005.) predavala su se tri samostalna dvosemestralna kolegija, *Povijest Starog istoka* (2 sata predavanja tjedno), *Povijest Grčke i Rima* (2 sata predavanja tjedno) i *Stara povijest hrvatskih zemalja* (1 sat predavanja tjedno). Od početka bolonjskog sustava u akad. god. 2005./2006. držala su se jednosemestralna predavanja iz *Povijesti ranih civilizacija* (2 sata) i *Povijesti Grčke i Rima sa starom poviješću hrvatskih zemalja* (3 sata), a uz to su studenti morali u istome semestru odabrati i polaziti jedan od ponuđenih seminara koji su pratili predavanja, tj. ili dva sata seminara iz povijesti Starog istoka ili dva sata seminara iz povijesti Grčke i Rima ili jedan sat seminara iz stare povijesti hrvatskih zemalja. Tu je kombinaciju lako ostvariti u Zagrebu, gdje se studenti dvopredmetnog programa upućuju da izaberu jedan od seminara koji se drže za jednopredmetaše i zatim ga polaze zajedno s njima. U Splitu je to bilo teže i skupo održavati, ali smo na tome inzistirali da bi naši splitski studenti, ako/kad se uključe u diplomski studij povijesti u Zagrebu, bili pripremljeni jednako kao i zagrebački. Očekivalo se, naime, da će nekoliko generacija diplomsku razinu studija nastavljati u Zagrebu – dok se taj dio studija ne konstituirala i u Splitu. Od akad. god. 2008./2009. u samostalno kreiranom splitskom studijskom programu satnica kolegija *Povijest ranih civilizacija* fiksirana je na dva sata predavanja i jedan sat seminara tjedno, a kolegija *Povijest Grčke i Rima sa starom poviješću hrvatskih zemalja* (uz nešto kolebanja u naslovu) na dva sata predavanja i dva sata seminara tjedno. Oba se kolegija predaju u prvom semestru preddiplomskog studija. Ukupna je satnica stare povijesti na prvoj godini bolonjskog preddiplomskog studija zapravo ista i u Zagrebu i u Splitu, no zagrebački studenti imaju sat predavanja više (što je vrlo značajno kod glomaznoga gradiva kolegija koji povezuje opći s regionalnim povijesnim tijekom u grčko i rimsko doba), a splitski studenti sat seminara više (zato su im seminarski radovi isključivo iz stare povijesti hrvatskih zemalja). Prednost je splitskoga programa što se gradivo obaju kolegija prezentira na oba načina, predavanjima i radom u seminaru. U Zagrebu gradivo jednoga kolegija ostaje bez seminarskog oblika obrade.

skih utvrda, grčkih naseobina, rimskoga velegrada u Saloni i Dioklecijanovog carskog doma nije to samo očit izazov već i obveza splitskoga Sveučilišta. Bogata građa vapi za istraživanjem i savršen je resurs preko kojega se domaći kadrovi mogu uključiti u svjetske znanstvene tokove.³ Ipak, treba se pobrinuti da pri tome domaći djelatnici u znanosti ne postanu poslužiteljima znanstvenoistraživačkih kolonizatora koji raspolažu sredstvima, a oskudijevaju dostojnim istraživačkim poligonima na kojima će ih utrošiti da bi razvili svoje karijere.

Tomu valja parirati najprije stručnošću, znanjem i profesionalnom osviještenošću domaćih djelatnika u znanosti. Oni moraju bolje nego itko znati o specifičnostima prirodnog i geopolitičkog okruženja, povijesnog tijeka i njegovih materijalnih tragova na domovinskome tlu kroz tisućljeća te o znanstvenoistraživačkim postignućima domaćih djelatnika. To je potrebno kako ne bi nekritički preuzimali strane koncepte koji su razvijeni prema drugačijim uvjetima i na drugačijoj građi, a zatim ih pokušavali nasilno primijeniti na sadržaje kojima uopće nisu primjereni, omalovažavajući pri tome postignuća prethodnika. Ni najvaljanija zakonska regulativa znanstvenoistraživačkoga rada na povijesnoj i spomeničkoj baštini ne pomaže protiv fenomena svojevrsne znanstvenoistraživačke kolonizacije, ako domaći djelatnici u znanosti, kako istraživači tako i službenici u nadležnim državnim ustanovama, ne poštuju profesionalne znanstveničke standarde. Ti su standardi ujedno brana protiv pseudoznanstvenika koji senzacionalističkim interpretacijama prodaju maglu neupućenoj, ali uvijek na uzbudjenje spremnoj publici, a brana su i protiv političke manipulacije različitim elementima prošlosti – na koju nisu imuna ni najstarija razdoblja.

U pogledu stare povijesti ovo treba shvatiti nadasve ozbiljno: stručnjaci koji se njome mogu dostojno baviti moraju biti interdisciplinarno formirani. Svoj posao na visokoškolskoj i znanstvenoj ustanovi mogu učinkovito raditi isključivo interdisciplinarno. Staroj je povijesti to imanentno. Osnovna su oruđa djelatnika u toj grani u prvome redu i na prvome mjestu poznavanje povjesničarskoga zanata i suvremenih kretanja u historiografiji, a uz to operativno poznavanje klasičnofilološke, arheološke i povijesno-umjetničke discipline. Da bi imalo smisla da se mlada osoba prihvati takva posla i da bi u njemu napredovala, mora povijest i još jednu od navedenih struka znati na razini nekadašnje fakultetske diplome, odnosno današnje-

³ Jasno je da ovo ne vrijedi samo za staru povijest. Kao obilježje studija povijesti u Splitu iz istih se ili sličnih razloga razvija i medievistika te istraživanje i poučavanje kasnijih razdoblja, svakoga sa specifičnim istraživačkim oruđima i na temelju bogate povijesne i kulturne baštine. Ne mogu to ponavljati u tekstu čiji je predmet stara povijest, pa molim da se podrazumijeva.

ga magisterija struke, a u treću mora biti upućena toliko da se bez zablude može koristiti njezinim rezultatima. Studij klasičnih jezika dobra je podloga i znanstveniku koji će se baviti poviješću Starog istoka, ali se, dakako, za tu disciplinu traži poznavanje drugih jezičnih skupina i starih pisama. Moguće su razne kombinacije, ali osoba koja nije interdisciplinarno formirana zasigurno će se mučiti da potvrdi autentičnost svojega znanstvenog angažmana na tome polju.

Valja računati i sa stanovitim dvojstvom u znanstvenoistraživačkom i nastavničkom radu. Naime, uz ažurno poznavanje stanja istraživanja općih tijekova stare povijesti, sudjelovanje u njima i uključivanje novih rezultata u nastavu, svi su naši djelatnici na polju stare povijesti ujedno istraživači njezinih fenomena na hrvatskome povijesnom prostoru. Tu je težište njihova istraživačkog rada, a vlastite rezultate i rezultate drugih istraživača također su dužni uključivati u nastavu. Razumije se da se opće isprepliće s posebnim i da poznavanje obojega pridonosi uspješnijem radu na obama poljima, ali ipak su to dva razboja.

Jasno je da nije lako naći kandidate koji imaju opisane kvalifikacije za posao i voljni su se opteretiti trajnim radom na dvama kolosijecima. Dugo usvajanje znanja uvjet je za to, a danas uistinu nije popularno. Od sveučilišnih se studija traži da razvijaju vještine, a ne znanje. Ipak, misle li znanstvenici iz humanističke skupine obraniti dignitet svojega djelovanja, a time i svoj opstanak, moraju ustrajno zahtijevati da se poštuju standardi izobrazbenosti koji su preduvjet njihova profesionalnog funkcioniranja. Takvom zahtjevnosti odbijamo mnogo mladih ljudi koji se žure svladati stube životnog kurikula. Srećom, zaljubljenici u staru povijest i njezina svjedočanstva, željni da ju istražuju i voljni raditi ne nestaju ni u najnovijim generacijama. Znanstveni novaci koji su uključeni u nastavu stare povijesti na studiju povijesti Sveučilišta u Splitu odgovaraju opisanim kriterijima. Inga VILOGORAC BRČIĆ diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu povijest umjetnosti, latinski jezik i rimsku književnost. Potrebno je dodati da je bila maturirala na klasičnom programu izvrsne splitske I. gimnazije, što znači da je klasični grčki i klasični latinski jezik učila četiri godine i da je praktično upoznala rad na primjerima iz grčke i rimske književnosti prije no što je postala student. Nakon diplome upisala je magisterij znanosti na poslijediplomskom studiju povijesti zagrebačkog Odsjeka za povijest. Polagala je ispite iz toga programa i diferencijalne ispite koji su joj propisani da bi nadoknadila razlike prema preddiplomskom programu povijesti. Pri prelasku na bolonjski sustav otvorila se zakonska mogućnost da se magisteriji "po starom" pretvore u doktorate, koju je iskoristila. Pod mentorstvom prof. dr.

Petra Selema prijavila je temu doktorske disertacije o sljedbenicima Kibelina kulta na hrvatskom povijesnom prostoru. Tema je formulirana u skladu s gornjim postulatima. Da bi doktorandica uspješno istraživala domaće epigrafske izvore rimskoga doba, morala je istraživati i temeljito upoznati podrijetlo, razvitak i širenje prastarog orijentalnog kulta Velike Božice. Time se pripremala i za svoj nastavnički rad: bilo joj je, naime, namijenjeno da na splitskome studiju preuzme kolegije iz povijesti Starog istoka. U nastavi kolegija *Povijest ranih civilizacija* uz propisne dozvole sudjelovala je od početka, kratko pod vodstvom prof. dr. B. Olujića, a trajno pod vodstvom prof. dr. P. Selema. Splitski se studij povijesti itekako koristio njezinom interdisciplinarnošću: pet je akademskih godina vodila vježbe latinskoga jezika, sudjelovala je u nastavi kolegija antičkoga sadržaja akademika N. Cambija i predavala je vlastiti izborni kolegij *Kult Velike Majke*. Doktorsku je disertaciju s uspjehom obranila, stekla je zvanje znanstvenog suradnika i izabrana je naslovnim docentom pri Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Njezino je nastupno predavanje objavljeno u ovome zborniku. I dalje sudjeluje u nastavi *Povijesti ranih civilizacija*.

Znanstveni novak Ivan MATIJEVIĆ diplomirao je povijest i arheologiju na Sveučilištu u Zadru. Posvećen zavičajnoj baštini, kako se posebno zna dogoditi mladima koji rastu uz solinske starine, razvio je umijeće čitanja i tumačenja latinskih natpisa koje redovito potvrđuje objavljujući nove nalaze ili nove interpretacije već poznatih natpisa. Nakon razdoblja zaposlenja u Arheološkom muzeju u Splitu, nastupivši kao znanstveni novak pri Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, uključio se pod vodstvom prof. dr. B. Kuntić-Makvić u nastavu kolegija *Povijest Grčke i Rima sa starom poviješću hrvatskih zemalja*. Sudjeluje i u nastavi kolegija akademika N. Cambija, *Antički grad na istočnoj obali Jadrana* i *Rimski carevi i carski kult*. Pod mentorstvom prof. dr. Anamarije Kurilić priprema na Sveučilištu u Zadru tezu o rimskim vojnim osobama u Saloni. Od ljetnog semestra akad. god. 2012./2013. predaje uz propisne dozvole vlastiti izborni kolegij *Rimski vojnici u Saloni* koji proizlazi iz njegovih istraživanja za doktorat. Njegov se prilog također nalazi u ovome zborniku.

Očito je po ovome da je studij povijesti u Splitu o desetoj obljetnici na putu da stekne kvalitetnog vlastitog stručnjaka koji će biti verziran u rimskoj povijesti i u staroj povijesti hrvatskih zemalja u rimsko doba, i to s internacionalno vrlo referentnim specijalizacijama za rimsku vojnu povijest i latinsku epigrafiju. Naravno, uz uvjet da se Odsjeku za povijest dodijele sredstva kojima će se financirati primjereno napredovanje mladoga stručnjaka u znanstveno-nastavnim zvanjima. S druge strane, stručnjak koji je

osposobljen za povijest Starog istoka i reflekse orijentalnih civilizacijskih tekovina na hrvatskom povijesnom prostoru u rimsko doba, također s internacionalno vrlo referentnom specijalizacijom, trenutno djeluje kao vanjski suradnik splitskoga studija.⁴ Nezaobilazna je treća karika u idealnoj projekciji minimalne kadrovske opreme stare povijesti na studiju povijesti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu povjesničar – klasični filolog, dobar grecist upućen i u arheologiju, koji bi se bavio grčkom građom s hrvatskog povijesnog prostora, u širokom rasponu od protohistorije do kasnoantičkih grčkojezičnih spomenika koje su grekofoni žitelji ili prolaznici ostavili, osobito u lučkim gradovima. Uspije li splitski Odsjek za povijest složiti takvo trojstvo, stara će se povijest na splitskome studiju razvijati kako je planirano. O desetoj obljetnici stavljamo to na srce kolegama koji vode studij.

Prema aktualnim studijskim planovima stara se povijest predaje u prvome semestru preddiplomskog studija. Gradivo kojim se realno nije moguće ozbiljnije baviti bez mnogih predznanja iznosi se pred mlade ljude koji su zbunjeni prelaskom iz školskih u fakultetske klupe. Stoga se čitavo znanstveno-nastavno područje stare povijesti našlo u položaju svojevrsnog uvođa u studij. Na gradivu stare povijesti valja demonstrirati neka pravila koja vrijede i za gradivo svih kasnijih razdoblja. Ujedno nastojimo studente uputiti u specifičnosti istraživanja stare povijesti i pobuditi interes za nju. Stoga su tijekom cijelog desetljeća neki elementi nastavnog procesa ostali slični i provode se i na zagrebačkom i na splitskom preddiplomskom studiju: inicijalno prikupljanje podataka o novim studentima i o njihovom predznanju, uvodni nastavni sadržaji, terenska nastava propisana silabom obveznih kolegija te izborni kolegiji sa sadržajima koji dopunjuju obvezne kolegije. Promatrajući kakve su rezultate davali, možemo pratiti i neke crte razvitka splitskog studija.⁵

⁴ Zbog nepredvidivog udarca sudbine, zbog krutosti kojom se administriraju hrvatsko visoko školstvo i znanost i zbog financijskih restrikcija, sami smo s velikom žalošću morali privremeno razgraditi dio plana za trajnu kadrovsku opremu stare povijesti na splitskome studiju. Nenadano je preminuo znanstveni novak Ivan Knezović koji je pri Zavodu za hrvatsku povijest Odsjeka za povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu radio na staroj povijesti. Ministarstvo znanosti dopustilo je popunjavanje nastale praznine isključivo znanstvenim novakom koji već jest financiran u sustavu. Druga osoba primjerene interdisciplinarnosti nije se nadaleko nazirala. Uz vrlo uvidavno, premda nevoljko dopuštenje nadležnih u Splitu, znanstvena novakinja Vilogorac Brčić kao naša gojenica i dugogodišnja suradnica prešla je na Filozofski fakultet u Zagrebu, s tim da nastavi surađivati na studiju povijesti u Splitu. Duboko smo zahvalni na razumijevanju i pomoći. Ne znamo što nosi budućnost. Moguće je da će kolegica, vrstan istraživač, brižan nastavnik i dragocjen suradnik, ipak ispuniti prvotno zacrtani plan i akademsku karijeru kad-tad nastaviti kao zaposlenik Sveučilišta u Splitu.

⁵ Podaci koje iznosim temelje se na dijelu dokumentacije o suradnji koja je pohranjena u arhivu Katedre za staru povijest Odsjeka za povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i na

Upitnici za studente prve godine

Sa studentima koji upisuju prvu godinu počinjemo raditi prikupljajući informacije o njihovom prethodnom obrazovanju i interesima. "Upitnik za studente prve godine" popunjava se inicijativom nastavnika stare povijesti, najčešće na prvim nastavnim satima njihovih kolegija. Traže se podaci o završenoj srednjoj školi, o interesu za kolegije izvan studijskih grupa koje su studenti upisali, o znanju stranih jezika, o pristupu računalu i vještini rada na računalu, o posebnim znanjima i vještinama koje bi se mogle primijeniti u povijesnom istraživanju. Podaci su, naravno, zanimljivi i drugim nastavnicima.

Na početku ovoga desetljeća vrlo je malo studenata moglo naznačiti da ima vlastito računalo ili barem besplatan pristup računalu u mjestu stanovanja. Zapravo, do računala nisu lako mogli ni u mjestu studiranja. U skladu s time, rijetki su označavali da se koriste makar samo programom *Word* iz Microsoftove osnovne kombinacije. Danas su i privatnici i Sveučilište u Splitu opremljeni računalnim pomagalima. Studenti navode po nekoliko različitih programa kojima se koriste, a neki ističu i da umiju programirati. To je nesumnjivo dobra vijest.

S druge strane, na zamolbu da student navede posebna znanja i vještine kojima raspolaže, a mogli bi se primijeniti u povijesnom istraživanju, dobivamo sve oskudnije odgovore. Da bismo ispitanika potaknuli da se prisjetiti svega što bi došlo u obzir, spominjemo nekoliko znanja koja bi bila korisna u kabinetskom, arhivskom radu i nekoliko vještina koje bi bile korisne na terenu, pri kakvu arheološkom ili sličnom istraživanju (stara pisma - glagoljica, gotica, hebrejsko pismo; speleologija, numizmatika, filatelija, planinarenje; skupljanje neke vrste starina...) Nažalost, što smo dalje od početaka splitskog studija povijesti, to se manje bilo kakvih aktivnosti nađe u odgovorima. Moderni maturanti nemaju više što spomenuti. Čini se da lutanje mrežom zamjenjuje gotovo sve što su nekoć voljeli raditi, a to baca loše svjetlo i na podatke o pristupu računalu.

Među stranim jezicima kojima se ispitanici mogu koristiti engleski je, naravno, potisnuo ostale. Čak i oni koji uz povijest studiraju neki romanski jezik najčešće će u odgovoru na to pitanje dati prednost engleskomu.

operativnoj dokumentaciji koja nastaje tijekom nastavnog procesa (evidencija polazjenja nastave, zapisi s ispita, testovi, seminarski pisani radovi i sl.), a čuva se, naravno, pri Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Prikazujem odabrane informacije, a ne potpunu obradu ni konačnu interpretaciju građe. Ona će, nadamo se, kad-tad postati temeljem posebne studije koja će uključiti i službene podatke iz splitske i zagrebačke studentske službe i usporedbu nastojanja i rezultata na obama studijima.

Za klasične jezike postavljamo poseban, izričit i detaljan upit: je li student učio grčki i latinski, na kojoj razini školovanja, koliko dugo, po kojim udžbenicima. Split na srednjoškolskoj razini ima dva dobra rasadnika poznavanja klasičnih jezika i pripadne književnosti, Prvu i Nadbiskupsku gimnaziju. Sretni smo kad se na povijest upiše student čije predznanje uključuje ta oruđa, dragocjena za istraživanje antičkog dijela stare povijesti, a posebno stare povijesti hrvatskih zemalja. U najmanju ruku, zanimala ga stara povijest ili ne, takav će prvostupnik lakše svladavati nastavu prve godine studija, a mi ćemo imati partnera na kojega se možemo osloniti tijekom nastave.⁶

Posljednji bi upit trebao navesti budućeg povjesničara da se očituje o svojim interesima unutar povijesti. Ponuđeno mu je da označi sebi najzanimljiviju stavku u skupini povijesnih razdoblja,⁷ geopolitičkih cjelina,⁸ elemenata historiografskog zanata⁹ i povijesnih problematika.¹⁰

Čak ni jasan zahtjev da ispitanici u jednoj skupini ne označe više od jednoga ponuđenog pojma ne uspijeva ih spriječiti da stave križić uz više stavki.¹¹ Redovito označuju više pojmova i time poništavaju željeni rezultat upita kojim pokušavamo saznati osobnu “povjesničarsku pretenziju” novoga gojenca. Također bismo voljeli doznati kakvo raspoloženje u generaciji

⁶ Mladež s takvim predznanjem, u Splitu kao i u Zagrebu, bez većih se teškoća visoko plasira na upisnim popisima humanističkih studija, ali pravo upisa zatim češće iskoristi na studijima lukrativnih disciplina poput prava i medicine. Iznimka su uvijek oni kojima su se zavičajne starine, poput solinskih, urezale u srce. No, oni će povijest, arheologiju ili povijest umjetnosti odabrati bez obzira na opseg i na kakvoću svojega predznanja klasičnih jezika. Jedan je od zadataka visokoškolske ustanove da za studente koji su upisali povijest, a to im predznanje nedostaje, propiše i organizira nadomjesnu nastavu. To se za latinski jezik provodi i u Zagrebu i u Splitu, a za grčki samo pri studiju arheologije u Zagrebu.

⁷ Prapovijest, antika, srednji vijek, novi vijek, najnovije doba.

⁸ Svjetska povijest, povijest dijela Europe u kojemu je Hrvatska, nacionalna povijest i zavičajna povijest.

⁹ Pomoćne povijesne znanosti, povijest historiografije, aktualne metode povjesničarskog istraživanja, pisanje propisnog historiografskog teksta. O posljednjoj će se vještini student uputiti i u okviru namjenskog kolegija *Historiografski praktikum* koji je prema studijskom programu obavezan pohađati.

¹⁰ Nude se gospodarska, religijska, kulturna, politička i ratna povijest, ekohistorija i povijest svakodnevice, a ponuđeno je i prazno mjesto za dodatnu problematiku po izboru.

¹¹ Ne pomaže ni prazno mjesto gdje po potrebi mogu dopisati nešto što nije ponuđeno, a ne zaustavlja ih ni ljubazna napomena da će njihov voditelj rado poslušati sva dodatna tumačenja, dopune i promjene. U tom je pogledu studentsko nepovjerenje na mjestu. Koncept nastavnika znanstvenika “voditelja” koji prati i savjetuje dodijeljenoga preddiplomca nije u našim uvjetima uspio zaživjeti ni u Zagrebu ni u Splitu. Sveučilišni nastavnici rade u oskudnim uvjetima i pod prevelikim pritiskom raznovrsnih nenastavnih i neznanstvenih obveza koje su navodno nužne da bi sustav visokog školstva funkcionirao, te jedva uspijevaju obraniti vrijeme i sačuvati snagu za elementarni nastavnički i istraživački rad. Ne mogu na taj način pratiti razmjerno brojne preddiplomce. Naše studentske službe nisu predviđene za takvu konzultativnu ulogu.

prevladava prema različitim područjima historičarskog djelovanja. Nedisiplinirano odgovaranje lišava nas tih mogućnosti.

Možemo nagađati što ga uzrokuje. Najoptimističnija je pretpostavka da je žudnja za istraživanjem povijesti buduće studente prožela tako da se jedva mogu odreći kojega njegova aspekta. Realističnijih, pesimističkih pretpostavaka širi je spektar. Najblaža je da se studenti-prvašići silno boje neće li sebi očitovanjem za samo jednu stavku za vijeke vjekova oduzeti nekakve buduće šanse. Zabrinjava pretpostavka da zapravo ne znaju što žele od studija povijesti. Porazna je pak pretpostavka da slabo razumiju ili uopće ne razumiju što ih pitamo, tj. što upitnik nudi u skupinama mogućnosti. To bi, naime, značilo da imaju posve maglovite predodžbe o znanosti koju će studirati.

Sigurno je da ne znaju korektno popunjavati ankete.

Najmanje suvišnih križića ima u skupini "Historiografski zanat". Zapravo, ovdje najčešće nitko ne označi ništa. Pretpostavlja se da upitnik popunjavaju mladi ljudi koji su odabrali povjesničarski poziv jer se njime žele baviti. Čini se da su u razdoblju između srednjeg i visokog stupnja školovanja blaženo nesvjesni da se povjesničarski posao – kao i svaki drugi – može valjano obavljati samo kad se ovlada za to specifičnim oruđem.

Na istome nastavnom satu stare povijesti brucoši anonimno rješavaju test koji nazivamo "Provjerom predznanja". Svakome studentu i cijeloj generaciji pomoći će da uvide kakvo im je predznanje, koliko bi im ono moglo vrijediti u nastavi stare povijesti te kakve razlike mogu očekivati između onoga čemu su bili podučavani i onoga što bismo im željeli prenijeti tijekom studija. Rezultati provjere predznanja priopćuju se odmah ili na idućem nastavnom satu radioničkim oblikom nastave, u predavaonici pred cijelom studijskom generacijom. Odgovori se uspoređuju i komentiraju. Premda se test za provjeru predznanja priprema prema osnovnoškolskim i srednjoškolskim planovima i programima, premda redovito pratimo udžbenike koji su u optjecaju, provjere predznanja redovito ponude osvježavajuće varijacije.

Propitujući za poslovično formulirane kvalifikacije pojedinih starovjekovnih civilizacijskih žarišta, redovito dobivamo točan odgovor da je dar Nila Egipat, ali već kod dviju koljevaka – pisma i zapadne misli – osim tih Mezopotamije i Grčke dobivamo i netočne Fenikiju, Indiju i Kinu.

Zemljopisnu osviještenost provjeravamo pitajući u kojim se današnjim državama nalaze slavni stari gradovi poput Kartage ili Mileta. Rezultat je razmjerno dobar (prosječno točno 69 %). Babilon, dakako, migrira između

Iraka i Irana. Nezgodno je što velik dio negativnog postotka izaziva Troja, za koju natprosječan broj ispitanika misli da je u današnjoj Grčkoj.

Provjeravamo koliko su ispitanici osposobljeni po karakterističnome vlastitom imenu prepoznati civilizacijsku pripadnost žitelja staroga svijeta. Egipćanin, Grk i Rimljanin obično su potpuno prepoznatljivi. No, Mezopotamce umije prepoznati tek 50 % ispitanika, čak i kad je u pitanju Nabukodonozor koji ima nemalu ulogu u Starome zavjetu, a po njemu se naslovljena Verdijeva opera svako toliko postavlja na Peristilu. Potpuni je gubitnik ilirski kralj Agron kojega prepoznaje manje od 10 % ispitanika.¹²

Identificiranje starih građevina po njihovim vlastitim imenima i nazivima (Panteon, Lavlja vrata, zigurat, Partenon, akvedukt) uspijeva gotovo potpuno, ali njihovo geografsko atribuiranje za trećinu slabije. Glavne kompetencije istaknutih bogova i božica egipatskog, grčkog i rimskog panteona dobro su poznate, ali ostali su panteoni (orijentalni, etruščanski, ilirski) gotovo potpuna nepoznanica.

Poznavanje domaće antike provjerava se zahtjevom da se rimskom imenu grada pridruži ime današnjega koji je na njegovu mjestu. Splitski studenti ne snalaze se s gradovima rimske Panonije, a zagrebačke zbunjuje odnos između Salone i Splita. Malo koji ispitanik zna adresu Arheološkog muzeja u Splitu i Zagrebu. Daci osnovnih i srednjih škola organizirano posjećuju te ustanove, pa bi se očekivalo da će veći broj budućih povjesničara znati gdje je Arheološki muzej u mjestu njihova studija. Adresa Arheološkog muzeja u onom drugom gradu pogotovo je nepoznanica. Tek u raspravi ispitanici otkrivaju da su adrese simptomatične: u središtima hrvatskih gradova redovito su reprezentativne ulice ili trгови imenovani po Zrinskim i Frankopanima, a u dvama najvećim gradovima na toj su elitnoj adresi pripadni Arheološki muzeji.¹³

¹² Kad treba razvrstati njegovu udovicu Teutu, postotak je, naravno, viši – no ni taj ne odgovara važnosti što ih ilirski kraljevski par ima u hrvatskoj tradiciji, bilo da se radi o historiografiji ili o umjetnosti (npr. književnost 19. st. – Dimitrije Demeter, *Teuta*; glazba 20. st. – Jakov Gotovac, *Dalmaro*). Da se sirotome Agronu ni inače ne piše dobro, svjedoče i jedan od aktualnih udžbenika i radna bilježnica za povijest u 5. razredu osnovne škole, gdje je njegovo ime dosljedno napisano kao Argon i zasigurno tako poučavano – jamči upit u radnoj bilježnici. V. Stjepan Bekavac, Marija Bradvica, *Povijest 5. Udžbenik za peti razred osnovne škole*, Zagreb 2012.⁵, str. 135, 136; Stjepan Bekavac, Marija Bradvica, *Povijest 5. Radna bilježnica za peti razred osnovne škole*, Zagreb 2012.⁶, str. 63.

¹³ U Hrvatskoj se trenutno predaje osam studija povijesti, po jedan u Puli, Rijeci, Zadru, Splitu i Osijeku. Tri su u Zagrebu, dva na Zagrebačkom sveučilištu (Filozofski fakultet i Hrvatski studiji) i jedan na Hrvatskom katoličkom sveučilištu. U postupku je otvaranje studija povijesti u Dubrovniku. Kao deseti može se uzeti u obzir studij povijesti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru. U tim okolnostima i uz slabe materijalne prilike građana, studentska je populacija izrazito regionalne provenijencije. Upravo zapanjuje koliko naših splitskih i zagrebačkih studenata u

Budući bi povjesničari trebali iz povijesti povijesnih znanosti znati barem za znanstvena postignuća koja su izrazito unaprijedila povijesno istraživanje. No, kad J. F. Champollionu, H. Schliemannu, Th. Mommsenu ili M. Ventrisu treba pridijeliti pravo otkriće ili postignuće, u tom uspije samo polovina ispitanika.

Upozoravamo ih da povijesne znanosti imaju svoj stručni jezik, koji je potrebno poznavati. Nudimo dvadesetak termina, što hrvatskih što kroati-ziranih, orijentalnoga, grčkog ili rimskog podrijetla i tražimo da ispitanici upišu križić uz pojam čije značenje sigurno razumiju. U radionici se redovito pokaže da je znatan broj upisivača križića samo mislio da zna što pojam znači.¹⁴ Zgodno je primijetiti da je latinska riječ “kurikulum” prije deset godina bila poprilična nepoznanica. Danas nije. To su ispravili bolonjska reforma i navala engleskoga jezika... Stariju hrvatsku terminologiju studenti ne poznaju (vremenored za kronologiju, pripećak za abri), a prava im značenja aktualnih termina izmiču, iako za njih znaju (gradina, opidum, udarač). Riječ “sabaja” iz slavne glose o domaćem piću koja se veže uz crkvenoga naučitelja i poslovičnoga Dalmatinca sv. Jeronima potpuna je nepoznanica.¹⁵

Rad na ovome zadatku trebao bi uvjeriti studente da značenja termina iz stručnoga teksta moraju utvrditi pomoću referentne literature, a ne termine shvaćati ‘odoka’ i preskakivati ih nagađajući što bi otprilike mogli značiti. Upozoravamo ih da ćemo upravo poznavanje termina ispitati u pisanim provjerama znanja i upućujemo na namjenski priručnik.¹⁶

U posljednjoj stavci naše provjere predznanja tri su kategoričke tvrdnje o starim civilizacijama koje su se, svaka u svoje doba, smatrale točnima. Ispitanici su vulgarnomarksističku tvrdnju da je Rimsko Carstvo palo zbog revolucije robova i barbarskih prodora¹⁷ na početku razmatranog desetljeća smatrali točnom u mnogo većem postotku nego danas, no još uvijek ih 20 % odluči da je ispravna. To je još utješno u odnosu na tvrdnju da su velike gradnje u državama Starog istoka podizale tisuće robova – ta je zablu-

okviru terenske nastave stare povijesti (v. dalje u tekstu) prvi put vidi u naravi onaj drugi grad, a pogotovo starine u njegovoj okolini i njegovu srcu.

¹⁴ Zadatak je popraćen napomenom da je predviđena zajednička obrada na nastavi i neka ispitanik ne označuje ništa u što nije ZAISTA siguran, ali opet ne pomaže...

¹⁵ Nema sumnje da se gube predaje koje su nekoć bile drage i identitetski važne obrazovanijoj hrvatskoj populaciji.

¹⁶ Bruna Kuntić-Makvić, Boris Olujić, *Mali pojmovnik stare povijesti. Ispitno pomagalo*; 500 natuknica, Zagreb 2006⁵.

¹⁷ Usp. citate J. V. Staljina u Nikolaj A. Maškin, *Istorija starog Rima*, Beograd 1968., str. 528; izvornik je bio objavljen 1947. godine.

da, čini se, neiskorjenjiva. Samo 15 % ispitanika zna da nije točna.¹⁸ Tvrdnja da je rimska vlast pogodovala miješanju kultura različitih naroda na početku se razmatranog razdoblja razmjerno često smatrala netočnom. Postotak pogrešnih odgovora u stalnom je opadanju, no ipak se zadržava oko četvrtine.¹⁹

Zajedničkom obradom i komentiranjem odgovora Provjere predznaja posvješćuje se nekoliko bitnih postavaka povjesničarske samodiscipli-
ne: poznavati zemljopis, vladati poviješću i jezikom struke, akribično se koristiti stručnim terminima, računati s promjenljivošću tumačenja povijesnog tijeka, uviđati važnost stare povijesti hrvatskih zemalja i posvećivati joj prikladnu pozornost, poznavati ustanove koje se brinu o izvorima za nju.

Uvodni nastavni sadržaji

Već je ispitivanje predznaja imalo uvjeriti studente koliko vrijedi poznavanje stručne terminologije i uputiti ih kako će ga steći. Na obradu rezultata toga ispitivanja nadovezuje se uvodni sat stare povijesti kojemu je zadatak pokazati dvoje:

- u različitim granama ljudskoga stvaralaštva referira se na antičke sadržaje toliko često i tako duboko da ni druge struke ne mogu uvijek izaći na kraj s predmetima svojega proučavanja ako ne poznaju staru povijest;
- istraživanje svakoga povijesnog pitanja, pa i prapovijesnog, protohistorijskog i starovjekovnog, provodi se u skladu s aktualnim stupnjem razvitka historiografije, a povrhu toga ni tumačenje najdrevnije prošlosti nije imuno na političke okolnosti u kojima se formulira.

Druga se postavka razotkrila već kad su se na satu analizirali odgovori na posljednja pitanja Provjere predznaja. Sada se analizom zaključnog odlomka ruskoga sveučilišnog udžbenika iz 40-ih godina XX. st.²⁰ demonstrira kakav može biti učinak vladajuće doktrine na interpretaciju rimske povijesti. Prilike u drugoj Jugoslaviji uoči raspada snažno su utjecale na interpretiranje regionalne, ilirske povijesti. Kao vanjski promatrač to je vrlo

¹⁸ Čini se da tu zbrku podržava biblijska povijest, prenošena i vjeronaukom.

¹⁹ Provjera predznaja, naravno, potvrđuje inače poznatu činjenicu da se rezultati humanističkih znanosti u školsko gradivo pretaču sa znatnim vremenskim odmakom. Ne radi se samo o tome da bi nastavnici preko seminarâ koje organizira Ministarstvo trebali stalno doznavati o novim rezultatima. Nastavni programi često zadiru preduboko u tumačenje gradiva, a sporo se ažuriraju. Oni pak obvezuju i nastavnike i autore udžbenika.

²⁰ Usp. gore, bilj. 17.

dobro razumio i opisao francuski povjesničar P. Cabanes.²¹ Tekst što ga je namijenio svojim studentima uputit će naše studente na anomalije koje se mogu pojaviti i u prikazima stare povijesti hrvatskih zemalja. Pisao je u okolnostima koje su neposredno prethodile Domovinskom ratu pa je primjer izrazito poticajan i prepušta se na analizu samim studentima, nakon što je nastavnik vodio analizu starijeg, ruskog primjera. Na uopćenoj razini, oba primjera jasno pokazuju da se literatura mora koristiti sa zreloom kritičnošću.²²

Prva se postavka može demonstrirati na obilju raznorodnih primjera. Najradije ih uzimamo iz hrvatske književnosti, od koje studenti po prirodi stvari očekuju da im bude bliskija i razumljivija od drevnog antičkog svijeta. Osim toga, znatan broj splitskih studenata upisuje kombinaciju povijesti s hrvatskim jezikom i književnošću. Obično se koristimo pjesmama Vladimira Vidrića. Vrlo je jednostavno pokazati da brojni aspekti vrijednoga hrvatskog pjesničkog opusa izmiču onomu tko o starome svijetu ne zna isto što je znao pjesnik koji se školovao u devetnaestom stoljeću, a objavljivao na kraju toga i na početku idućega stoljeća.²³ To, zapravo, znači da se i neki aspekti povijesti tih stoljeća ne mogu razabrati bez poznavanja stare povijesti.

Terenska nastava propisana silabom obveznih kolegija

Silab kolegija *Povijest Grčke i Rima sa starom poviješću hrvatskih zemalja* predviđa dvije nastavne jedinice kad se posjećuju odabrana arheološka nalazišta, a propisan je i posjet muzejskim ustanovama gdje se čuvaju pokretni nalazi s istih lokaliteta. Svrha je na primjeru rimskih gradova čiji

²¹ Pierre Cabanes, *Iliri od Bardileja do Gencija (IV. – II. stoljeće prije Krista)* [Biblioteka antika 1], Zagreb 2002., str. 8; knjiga je i u popisu literature za kolegij *Povijest Grčke i Rima sa starom poviješću hrvatskih zemalja*.

²² Ovo upozorenje nesumnjivo se mora dati, premda su neznatne šanse da uhvati korijena odmah na početku studija. Maturanti u velikoj većini smatraju pohvalnom plagijatorsku copy-paste tehniku. Studente početnike valja vrlo ozbiljno upozoravati da moraju poštivati autorska prava i mora ih se vježbati citiranju, što je i među nastavnim sadržajima već spominjanog kolegija *Historiografski praktikum*. Ipak se tijekom cijeloga studija mora strogo nadzirati izvornost studentskih pisanih uradaka. Gori je aspekt toga problema činjenica da je znatan broj studenata posve spreman nekritički preuzeti tobožnje podatke i tuđa nebulozna mišljenja i pod njih se potpisati. Uz današnju poplavu pseudoinformacija u elektroničkom i tiskanom obliku, borba protiv toga za nastavnika je poput odrubljivanja hidrinih glava.

²³ Nastavnik najprije vodi analizu pjesme Pomona, Vladimir Vidrić, *Pjesme*, prir. Dragutin Tadijanović [Mala biblioteka 48], Zagreb 1950., str. 28-29; Vladimir Vidrić, *Poezija*, prir. Dalibor Cvitan, Zagreb 1985., str. 19. Zatim se određuje druga Vidrićeva pjesma ili drugo umjetničko djelo da studenti pokušaju sami prepoznati antičke referencije i protumačiti ih.

se ostaci u Hrvatskoj istražuju predstaviti studentima arheološko nalazište kao cjelovit povijesni izvor i uputiti ih u istraživački i muzejski rad, ne kao običnu publiku, već kao buduće znanstvenike, nastavnike ili možda upravo muzejske djelatnike. Sredstva za terensku nastavu su skromna, a studenti prve godine su brojni, stoga se terenska nastava ostvaruje što ekonomičnije. Lokaliteti su reprezentativni za rimsku antiku u Hrvatskoj, po jedan za dalmatinski i panonski dio, kako bi studenti mogli usporediti uvjete življenja u dvjema rimskim pokrajinama, uvjete istraživanja njihove spomeničke ostavštine, stupanj istraženosti i oblik prezentacije, količinu i kakvoću pokretnih nalaza i muzejske postave. Terenska se nastava priprema predavanjem s prezentacijom kako bi studenti tijekom obilaska identificirali već poznate dijelove urbane strukture. Pripremaju se nastavni materijali koje će nositi uza se, s kratkim povijesnim pregledom, planom lokaliteta, podacima o muzejima i o nekoliko reprezentativnih spomenika. Ponuđeni su podaci dio ispitnoga gradiva.

Splitski studenti, razumije se, najprije obilaze Salonu i Arheološki muzej u Splitu. Tijekom semestra putuju u Zagreb gdje posjećuju lokalitet Andautonije u današnjem Ščitarjevu, Muzej Turopolja u Velikoj Gorici, gdje se čuvaju noviji andautonijski nalazi, te Arheološki muzej u Zagrebu²⁴ gdje su stariji nalazi iz Andautonije, a lokalitet je prezentiran u stalnom postavu. Premda je naglasak terenske nastave na rimskome urbanizmu, obilaze se cijeli postavi svih posjećenih muzeja. To znači da je terenska nastava i u funkciji kolegija *Povijest ranih civilizacija* (zbog Egipatske zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu i nalaza orijentalne kulturne pripadnosti u obama arheološkim muzejima) te da uključuje sadržaje iz prapovijesti i protohistorije hrvatskog povijesnog prostora, posebno iz razdoblja grčke kolonizaci-

²⁴ Arheološki muzej u Zagrebu bio je nekoć izravno povezan sa sveučilišnom nastavom arheologije. Na tragu te tradicije, studenti povijesti kojima je silabom predmeta stare povijesti izričito propisan obilazak lokaliteta i Muzeja ne plaćaju ulaznicu. Isti je pristup i u Muzeju Turopolja, gdje se uvažava da se studijski program oslanja na Andautoniju, lokalitet za koji je i taj muzej nadležan. Prema tome, u Zagrebu se cijena terenske nastave ni za splitske ni za zagrebačke studente ne povećava cijenom muzejskih ulaznica. Kad je studij povijesti počinjao, to se uvažavalo i u Arheološkom muzeju u Splitu. Međutim, tijekom dvaju posljednjih ravnateljstava Arheološki muzej u Splitu naplaćuje studentske ulaznice za stalni postav i zagrebačkim i splitskim studentima povijesti. Terenska je nastava propisana silabom obveznoga kolegija na odobrenom studiju, pa za studente mora biti besplatna. Stoga ju plaćaju Fakulteti. Zagrebačkih studenata na prvoj godini ima osamdesetak, a splitskih četrdesetak. Dobiva se dojam da vlasti preko terenske nastave jednim novcem financiraju po dvije ustanove, jednu visokoškolsku i jednu u kulturi. Na razini državne riznice to je zanemariv iznos, no za Odsjek za povijest, bilo zagrebački ili splitski, uopće nije. Time je situacija iritantnija. Svakako bi bilo poželjno da se Sveučilište u Splitu (na kojemu se obrazuju i muzejski djelatnici) i mjesni muzeji povežu i umreže i tako povećaju kakvoću splitskih studija, a ne da jedni druge tretiraju kao mušterije.

je.²⁵ Da bi se putovanje splitskih studenata u sjeverni dio domovine maksimalno iskoristilo, posjećuju i Muzej krapinskih neandertalaca, čiji sjajni postav uključuje i solidnu informaciju o zagorskim prilikama u 19. st. i o razvitku prirodnih i povijesnih znanosti. Naslov je toga putovanja i priručnih materijala "Prapovijest i antika kopnene Hrvatske: Zagreb i okolica".²⁶ Dioklecijanovu palaču splitski će studenti, u skladu s gradivom, namjenski obići posve potkraj semestra.²⁷ U Saloni i Splitu vode ih 'domaći' nastavnici, I. Vilogorac Brčić i I. Matijević, a na sjeveru B. Kuntić-Makvić uz dragocjenu suradnju I. Vilogorac Brčić, posebno za Egipatsku zbirku Arheološkog muzeja.²⁸

U nastavnome procesu spomenički kompleksi, pokretni nalazi i nadležne institucije povezuju se s odgovarajućim dijelovima povijesnog pregleda koji se predaje. Gradivo stare povijesti se postvaruje, predočuje se bogatstvo građe kojom Hrvatska raspolaže i koja se može istraživati i potvrđuje se postulat interdisciplinarnosti stare povijesti.

²⁵ Gleda se i srednjovjekovni dio postava arheoloških muzeja, a ne ignoriraju se ni dijelovi postava koji se u Muzeju Turopolja odnose na etnografiju i na kasnija razdoblja, turopoljsko plemstvo, obrte i dr.

²⁶ Budući da je temeljni dio terenske nastave u Zagrebu (Andautonija, Muzej Turopolja u Velikoj Gorici, Arheološki muzej u Zagrebu) neizvediv za jednoga (zimskog, kratkog) dana, splitski studenti prenoćuju. Kad je već tako, i da bismo doista bili ekonomični, dopunjujemo ga prvoga dana produžetkom vožnje do Krapine, a u Zagrebu namjenskim obilaskom gradskog središta (Strossmayerov trg i kip, HAZU, Moderna galerija, Zrinjevac, Trg bana Jelačića), Gornjega grada i Kaptola (Dverce, Katarinski trg, gimnazija, jezuitski samostan/Klovićevi dvori, Markov trg, Sabor i Banski dvori, Meštrovićeva galerija, Popov toranj, Opatička s Hrvatskim institutom za povijest, Kamenita vrata, Radićeva ulica, Krvavi most, Kaptol, katedrala) te za bonus posjetom Muzeju grada Zagreba. Njegov stalni postav, uostalom, uključuje i prapovijest, a ulazak je za grupu splitskih povjesničara besplatan.

²⁷ Zagrebački studenti stječu iste ključne informacije obrnutim redom: početkom semestra obilaze prezentirane dijelove rimske Andautonije u današnjem Ščitarjevu kraj Zagreba i Muzej Turopolja u Velikoj Gorici, a zatim u odvojenom posjetu Arheološki muzej u Zagrebu. Potkraj semestra otpućuju se na vratolomnu jednodnevnu terensku nastavu u Saloni i Dioklecijanovoj palači te u Arheološkome muzeju u Splitu. Naslov te nastavne jedinice, radnih materijala i terenske nastave je "Otkrivanje rimskog velegrada: Salona".

²⁸ Između zagrebačke i splitske terenske nastave uspostavljena je, zapravo, razmjena kadrova: kad splitski studenti dođu u Zagreb, vodstvu se prema mogućnostima pridružuje i zagrebačka znanstvena novakinja Jelena Marohnić (posebno za spomenike grčkih kolonija na Jadranu u Arheološkom muzeju); kad zagrebački studenti dođu u Split, Salonom ih vodi Ivan Matijević. Inga Vilogorac Brčić postala je stjecajem okolnosti (bilj. 4) "dvostrukom ličnošću", pa je i u Zagrebu i u Splitu i gost i domaćin.

Izborni kolegiji sa sadržajima koji dopunjuju obvezne kolegije

Gradivo je znanstveno-nastavnog područja stare povijesti golemo i složeno. Obuhvaća veliki vremenski raspon i različite civilizacijske fenomene, svaki sa zasebnom terminologijom. Programi preddiplomskog studija povijesti predviđaju da student dobije uvid u cijeli povijesni tijek od prapovijesti do suvremenosti. U predbolonjskim se uvjetima to ostvarivalo tijekom četrina akademskih godina, u bolonjskima se mora ostvariti tijekom triju. Satnica kojom struka raspolaže u dvopredmetnom studiju oskudna je za svako povijesno razdoblje – a u izrazitom je nerazmjeru s opsegom stare povijesti, koja se uz to sluša na samom početku studija. U predbolonjskom sustavu kolegiji svih predmeta stare povijesti bili su dvosemestralni, a ukupna je satnica iznosila 150 nastavnih sati godišnje.²⁹ U bolonjskim uvjetima kolegiji su jednosemestralni, a satnica je za trećinu manja. Ni prijašnja ni sadašnja satnica nisu dovoljne da bi se u nastavi stare povijesti imalo kada zalaziti u privlačna istraživačka pitanja. Jedva se obavi najnužnije da bi studentska populacija dosegla planirane ishode obvezne nastave. Seminari su, naravno, prilika da se gradivo proširi i da se demonstriraju dodatne vještine koje su potrebne za rad na staroj povijesti, no oni moraju biti striktno u funkciji obveznih predavanja. Da bi se temeljito prezentirali specijalistički sadržaji, da bi se studente uvelo u očaravajući istraživački svijet i da bi im se – na koncu – u praksi pokazala i znanstvena strana sveučilišnog posla, od goleme su pomoći izborni kolegiji, i u zagrebačkom i u splitskom studiju.

Prema obama studijskim programima u satnici je rezerviran prostor za izborne kolegije. U Splitu je nedugo nakon početka studija uspostavljena obvezna izbornost, tj. za studente je tada kreiran mali broj izbornih kolegija od kojih su jedan morali upisati. Nastojalo se da nositelji kolegija (naravno, osobe propisnih akademskih kvalifikacija) budu već zaposleni na Sveučilištu u Splitu ili barem Splitski po mjestu rada i/ili stanovanja, kako bi se u nastavu što prije uveo domaći kadar. Kolegiji su otvoreni i polaznicima drugih splitskih studija. Nositelji ne moraju nužno biti povjesničari, a da sadržaj njihove izborne nastave izvrsno podupire obveznu nastavu stare povijesti, u pravom skladu s njezinom interdisciplinarnošću. Tako je s kolegijima akademika Nenada CAMBIJA, koji je od akad. god. 2005./2006. ponudio niz specijalističkih sadržaja, započevši ranim kršćanstvom. Posljednje dvije akademske godine njegov je izborni kolegij *Rimski carevi i carski kult*. Vjerujem da će u ovom zborniku sam napisati koju riječ o svojem sudjelovanju u splitskome studiju povijesti. Ni dr. sc. Jasna JELIČIĆ RADONIĆ nije po-

²⁹ Usp. bilj. 2.

vjesničar po formaciji. Kad se pokretao splitski studij povijesti, bila je zaposlena u zaštiti spomenika kulture, ali je već akad. god. 2005./2006. ponudila i počela predavati kolegij *Spomenička baština kao povijesni izvor*, vrlo dobro usklađen s potrebama nastave stare povijesti. Naime, na temelju svojih struka (arheologija i povijest umjetnosti) i profesionalnog iskustva dr. Jeličić Radonić osmislila je program koji će povjesničare preddiplomce uvesti u probleme zaštite, istraživanja i znanstvenog tumačenja spomeničke baštine – koja je nedvojbeno prvorazredni izvor za staru povijest. Sada su to dva kolegija pod istim naslovom. Njihovi silabi propisuju terensku nastavu u Saloni, Sinju, Zadru, Ninu, Naroni i na Visu.³⁰ Suradnju sa studijem povijesti proširila je J. Jeličić Radonić kao profesor na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Za diplomski dio studija povijesti kreirala je kolegij *Metodologija pripreme predmetnih izvora za povijesno istraživanje*.³¹ Zahvaljujući tomu kolegiju, četvero studenata povijesti izradilo je na izvornoj građi jedan višeautorski seminarski rad i dva diplomatska rada, a dovršava se i doktorat.³² Profesor povijesti, hrvatskog jezika i književnosti Ana SEDLAR odlučila se za pomak u specijalizaciji te je upisala doktorski studij povijesti umjetnosti. Odobrena joj je tema *Povijesno-umjetnička topografija antičke Salone*. Ana Sedlar pripada drugoj generaciji splitskih studenata povijesti, što znači da je staru povijest slušala po predbolonjskome programu.³³ Sada je znanstvena novakinja pri Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Njezin je kurikulum upravo ono što smo priželjkivali za splitske studije: *alumna* na putu da postane istraživačicom i nastavnicom na sveučilištu koje ju je odgojilo.

Izborni kolegiji koje od akad. god. 2008./2009. i 2012./2013. predaju mladi nastavnici stare povijesti, *respective* Inga Vilogorac Brčić i Ivan Matijević, podigli su kakvoću studijske ponude stare povijesti. Oba se kolegija zasnivaju na vlastitim istraživanjima doktoranada – predavača te im je

³⁰ *Spomenička baština kao povijesni izvor I.* predaje se u zimskom semestru i uključuje posjet Saloni i Sinju, a *Spomenička baština kao povijesni izvor II.* predaje se u ljetnom semestru i obuhvaća terensku nastavu u Zadru, Ninu, Naroni i na Visu.

³¹ Kolegij se na diplomskom dijelu studija povijesti predavao u akad. god. 2006./2007. i 2007./2008. Usmjeren je na spomeničku baštinu Salone. Studenti su identificirali spomenike na terenu, izdvajali podatke iz arhivske dokumentacije, povezivali ih i započeli unositi u bazu podataka o salonitanskim spomenicima.

³² Seminarski rad *Topografija ulomaka salonitanskog amfiteatra i zapadne nekropole* autorizirali su Darko Pereža, Jakov Karadjole i Ivan Marić; Ana Sedlar diplomirala je radom *Topografija antičke Salone*, a Darko Pereža radom *Istraživači Salone u XIX. st.* D. Pereža i A. Sedlar objavili su u koautorstvu s mentoricom prof. Jeličić Radonić dio postignutih rezultata u časopisu *Tusculum* (br. 2, Solin 2009., str. 7-32; br. 3, Solin 2010., str. 167-203; br. 4, Solin 2011., str. 43-86).

³³ Usp. bilj. 2.

sadržaj uz visoku profesionalnost još i živ i privlačan. Učinak je na slušače blagotvoran, kao i kod gore spomenutih kolegija prof. Jeličić Radonić.³⁴ Okupljanje djelatnika na znanstveno-nastavnom području stare povijesti oko splitskog studija potiče i na planiranje međuinstitucionalnih znanstveno-istraživačkih projekata.

Broj, sadržaj i kakvoća radova koji su proizišli iz izbornih kolegija prof. Jeličić Radonić jasno pokazuju koliko je važno da nastavnik bude domicilan i da uzmogne sa svojim studentima raditi i izvan predavaonice. Potpisnica ovoga teksta, kao vanjski suradnik, jedva to može činiti sa splitskim studentima, a nisu to mogli ni profesor Selem ni profesor Olujić. U predbolonjskim uvjetima, kad smo u Split dolazili cijele akademske godine, moglo se uraditi više. U skladu s time, a pogotovo sa složenošću pristupa materiji, do sada nije obranjeno mnogo kvalifikacijskih radova koje bi mentorirali profesori stare povijesti.³⁵ Iz druge predbolonjske generacije diplomske su radove obranili Ivan MARIĆ, *Silvanova sveta mjesta u Saloni*, i Ivana ĐEVOIĆ, *Kalijin natpis kao povijesni izvor i prevoditeljski izazov* (oba 2010.).³⁶ Tek otkako se u nastavi ustalilo sudjelovanje znanstvenih novaka, najprije Inge Vilogorac Brčić, a zatim i Ivana Matijevića, više se studenata osmjelilo tražiti teme kvalifikacijskih radova iz stare povijesti. Tihomir BRATIĆ obranio je završni rad *Egipatski kultovi u Saloni* (2012.).³⁷ U ovoj akademskoj godini prijavljen je po jedan završni rad iz grčke povijesti (D. ČULE, *Delfska proročanstva kod Herodota i Plutarha*), rimske povijesti (M. UDOVIČIĆ, *Opsade tijekom Cezarova vojevanja u Galiji*) i stare povijesti hrvatskih zemalja (H. ERCEG, *Držanje stanovništva istočnojadranskih gradova tijekom građanskog rata između Cezara i Pompeja*).³⁸ Jasno je da će u vođenju tih pri-

³⁴ Valja upozoriti da oboje predavača može i smije nuditi izborne kolegije (naravno, s nastavnikom u znanstveno-nastavnom zvanju kao nositeljem, *respectively* prof. dr. P. Selemom i prof. dr. B. Kuntić-Makvić) samo zahvaljujući činjenici da na njihovim leđima još nije čitav teret preddiplomske nastave stare povijesti, a da u nastavi na diplomskoj razini sudjeluju vrlo malo. Profesori stare povijesti, vanjski suradnici, doskora će se posve povući. Profesorima Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu stavljamo, dakle, na srce i da se izbore za stalno zapošljavanje i napredovanje u znanstveno-nastavnim zvanjima mladih staropovjesničarskih snaga.

³⁵ Prema zagrebačkom studijskom programu ne piše se prvostupnički završni rad. Diplomski dio studija na istraživačkome smjeru ima izrazito diferencirane module koje mogu djelomično polaziti i studenti nastavnčkog smjera. Stoga se svake akademske godine iz stare povijesti zadaje prosječno pet tema za diplomske radove.

³⁶ Mentor oboma B. Kuntić-Makvić. Rad I. Đeović zapravo je interdisciplinaran. Strukturiran je tako da poveže povijest s njezinim drugim studijem, hrvatskim jezikom i književnošću. Prof. dr. Joško Božanić s Odsjeka za hrvatski jezik i književnost ljubazno je pristao biti diplomandici na raspolaganju za konzultacije, a bio je i članom povjerenstva za ocjenu i obranu rada.

³⁷ Mentor prof. dr. P. Selem, konzultant tijekom pisanja rada zn. novak I. Vilogorac Brčić.

³⁸ Mentor prof. dr. B. Kuntić-Makvić.

stupnika u skladu sa svojom specijalizacijom sudjelovati znanstveni novak I. Matijević.³⁹

* * *

Članovi Katedre za staru povijest zagrebačkog Odsjeka za povijest uložili su znatan trud da se polože dobri temelji za razvitak splitskoga studija povijesti u smjeru za koji se zalažu: sa snažnom komponentom stare povijesti u funkciji istraživanja i znanstvenoga tumačenja bogate starovjekovne baštine koja je nastavnicima, znanstvenicima i studentima Sveučilišta u Splitu na dohvat ruke, te je rad na njezinu istraživanju i znanstvenom tumačenju jedna od njihovih obveza i njihovih šansa. Smatramo da na razini preddiplomskog studija povijesti jesmo položili dobar temelj i da se to može razabrati iz postignuća u četirima komponentama nastavnog procesa koje su opisane u ovom osvrtu.⁴⁰ Kakvoća te osnove održala se tijekom desetljeća zahvaljujući suradnji splitskih kolega i dolasku mladih nastavnika stare povijesti s punim radnim vremenom na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Prema sadašnjem studijskom programu na diplomskoj se razini ni izbliza ne iscrpljuju mogućnosti koje za staru povijest rutinski otvara početak studija. Nadamo se da će profesori splitskog Odsjeka za povijest imati volje i mogućnosti da to promijene, u prvom redu napredovanjem sadašnjega mladog kadra stare povijesti, a zatim i povećavajući broj njegovih članova.

³⁹ Naravno, koliko smije dok ne stekne doktorat i pripadno znanstveno zvanje.

⁴⁰ Na prozaične strane nastavnčkog posla, praćenje studentskog rada tijekom semestra, bodovanje aktivnosti za stjecanje ECTS bodova, naputke za pripremu seminarskoga rada i ispita, koncepciju seminarskoga rada, prolaznost i uspješnost na kolegijima stare povijesti nije ovdje bilo primjereno trošiti prostor. Drugdje će biti prilika za to.

S U M M A R Y

Bruna Kuntić-Makvić

**Ancient history at the Department of History
at the Faculty of Humanities and Social Sciences,
University of Split**

During the first ten years of the Department of History in Split, courses in ancient history at the undergraduate level were structured along the lines of courses of the same branch at the Department of History at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, which, at the beginning, presided over the Split Department. Ancient history was primarily taught by professors from Zagreb, while gradually scientists from Split were included as well. Two Research Assistants, with the necessary interdisciplinary skills, were hired. Research Assistant Inga Vilogorac Brčić graduated in art history as well as Latin language and Roman literature, and after passing supplementary exams received her PhD in History. She is currently Assistant Professor at the University of Split. Her field of research are oriental cults and she participates in teaching History of Ancient East. Research Assistant Ivan Matijević, a graduate in history and archeology, is currently doing research on the history of the Roman army in Dalmatia, on the basis of Latin epigraphic monuments, and participates in teaching History of Greece and Rome with Ancient History of Croatian Lands. In order for the Department of History at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, to encompass their own team of professors in ancient history, one must strive to hire a Research Assistant with a degree in history and classical philology, a good Greek scholar, with an understanding of archeology, and who will focus on Greek history and the history of the Greek presence in the Croatian historical lands.

According to the current study programme, ancient history is taught in the first semester of undergraduate study. The subject matter is vast and complex. It covers a large time span and different civilizational phenomena, each with its own terminology. It is taught in two one-semester courses, the *History of Early Civilizations* (2 hour lecture and 1 seminar hour per week),

and *History of Greece and Rome with Ancient History of Croatian Lands* (2 hours of lectures and 2 hours of seminars per week). Courses are attended by the young people who have just replaced school benches with college ones. They should not only be referred to the specifics of ancient history, but also to the material of that branch and some of the rules that apply to the material of all historical periods. Four procedures which aimed at achieving that are integrated at the undergraduate level of the teaching of ancient history.

Collecting data on new students and their background knowledge

“Questionnaire for first year students” informs about the former education, computer literacy and historical interests of students, in order for teachers to develop an individual approach and adapt personal tasks to the student during teaching.

“Foreknowledge test” is an anonymous test, which is the basis for a workshop during which several important settings of the historical self-discipline are brought to consciousness: knowledge of geography, mastery of history and relevant language, meticulous usage of professional terms, bearing in mind the variability of interpretation of the historical flow, and realization of the importance of the ancient history of Croatian lands and devotion of adequate attention to it, as well as being familiarized with the institutions that preserve the sources for it.

Introductory course contents indicate that ancient history content is largely present in the works of the later periods, and is necessary in order for their history to be interpreted.

Examples which are shown point out that both prehistory and ancient history as well as the history of later periods, are always being explored in accordance with the current level of development of historical science. In addition, no scientific explanation of the oldest history is immune to the circumstances in which it is formed.

Therefore, critical attitude towards the professional literature is another obligation of the historian.

Field work which is prescribed by the syllabus of mandatory courses associates architectural complexes, movable items of archeological material and authorised institutions with the relevant parts of the historical review that is being lectured. Records of ancient history are shown as more realistic, the wealth of material with which Croatia can boast is presented and the postulate of the interdisciplinary nature of ancient history is being confirmed.

Elective courses with contents that complement the mandatory courses present specialist contents, introduce students to the research world and show them in practice the scientific side of university work.

The results of the four presented elements point out that, at the undergraduate level, a good foundation is laid for the appropriate share of ancient history in the study of history at the Department of History, at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split. It is only fitting that ancient history should become a prominent and distinctive part of the Department whose headquarters are in the midst of a rich prehistoric, protohistoric and ancient heritage. The research and historical interpretation of that heritage is a big commitment and a great opportunity for teachers, researchers and students in Split.

KEY WORDS: ancient history, Ancient East, Antiquity, Croatian historical territory, interdisciplinarity, teaching ancient history at the university level, prior knowledge, introductory class, field instruction, elective class